

dientengevolge moest de uitgave worden gestaakt. Dat daardoor veel voor ons is verloren gegaan, zou ik niet gaarne willen beweren. Maar ik meende het toch wel de moeite waard op deze poging uit de zeventiende eeuw de aandacht te vestigen en wat er belangrijks in de drie deelen voorkomt, wat uitvoeriger uiteen te zetten.

BESPREKINGEN.

P. SAINTYVES, *Les origines de la médecine. Empirisme ou Magie?* (Collection science et magie No. 3). Paris, Librairie critique, EMILE NOURRY 1920.

In dit werk, dat vroeger reeds in *Janus* verschenen is, tracht P. SAINTYVES, een overtuigende, antwoord te geven op de vraag, in den titel weergegeven. Het is te betreuren, dat onze schrijver het werk van den Dordtschen geneesheer JOH. VAN BEVERWIJCK niet gekend heeft. Men vindt er hetzelfde feitenmateriaal, ontleend aan de schrijvers der oudheid en der middeleeuwen, men treft er de stokpaardjes aan uit denzelfden stal.

Het werk is verdeeld in vier hoofdstukken, die de volgende titels dragen: Is de geneeskunst van oorsprong empirisch? De magische therapie. De priestertherapie. Empirisme en redeneering in de mystieke geneeskunst.

Het eerste hoofdstuk begint met weer te geven de meening van den grooten TROUSSEAU, die beweerde, dat de oorspronkelijke geneeskunst instinctmatig en empirisch geweest is. Hij licht dit met voorbeelden toe, maar meent dat TROUSSEAU'S verklaring te oppervlakkig is, daar ook het *similia similibus curantur* kan toegepast zijn. Daarna bespreekt hij het geneeskundig instinct der dieren naar aanleiding van de bekende voorbeelden ontleend aan PLINIUS, CICERO en PLUTARCHUS. Voor hen geldt evenals voor den mensch, de regel: „*Les appétits suivent les dispositions du corps, et ces dernières suivent les maladies*”, terwijl de kennis der geneeskrachtige kruiden het dier *ingeboren* is. Ook de zieken hebben een soort instinct, een voorkeur voor dingen, die hun heilzaam zijn. De voorbeelden door SAINTYVES aangehaald uit GALENUS en ALEXANDER VAN TRALLES lijken mij niet zeer bewijzend en zijn meer een uitvloeisel van hun pathologisch stelsel. Evenmin het voorbeeld ontleend aan de waarnemingen van onzen landgenoot TULP, van den teringlijder, die aangegrepen door een onbedwingbaren lust tot oesters, aan zijn verlangen voldeed en genas.

Een tweede regel, ontleend aan HIPPOCRATES, dat *de natuur de ware heelmeeester is*, vult den eersten regel aan. Er moest veel meer studie gemaakt worden van de kostbare aanwijzingen van het instinct bij het kind, den mensch en het dier. Het therapeutisch instinct, dat de grondslag moest zijn van het geneeskundig empirisme, eischt de methoden van het experimenteel onderzoek. Zelfs het oude verhaal van HERODOTUS van de Babyloniërs, die hun zieken langs den weg plaatsten om raad in te winnen, vindt genade in zijn oog.

In het tweede hoofdstuk geeft SAINTYVES zijn meening weer over de magie (ik vertaal dit woord niet door tooverkunst, omdat dit niet het juiste begrip aangeeft) en den godsdienst. Deze is neergelegd in het volgend aphorisme: „La doctrine magique prépare les voies de la science; le dogme religieux celles de la théosophie”. De magie houdt zich bezig met nuttige, aardsche, de godsdienst met idealistische, bovenaardsche dingen. Overigens gaan de cultus en rites van beide evenwijdig. De ziekten worden op drieërlei wijze veroorzaakt:

1. Bezeten zijn door een geest, ziel van een afgestorvene of daemon. Hierbij kan men drie stadia al naar de ontwikkeling onderscheiden:

- a. alle ziekten worden er door veroorzaakt; deze meening is het meest primitief;
- b. alleen geestesziekten ontstaan door bezetenheid;
- c. alleen zenuwzieken en hystericæ zijn bezeten; epilepsie, idiotie, krankzinnigheid, hondsolheid en koorts hebben natuurlijke oorzaken.

De behandeling bij deze groep bestaat uit middelen, die de geesten moeten verdrijven, zooals mishandeling, berooking enz.. Talrijke voorbeelden worden aangehaald om dit toe te lichten.

2. De overweldiging van den zieke door een onpersoonlijke kracht meestal bekend als *mana*. Het booze oog, de booze hand behooren tot deze groep. Uitvoerig wordt de behandeling weergegeven, die zich hierbij aansluit.
3. Door verlies aan levenskracht; dit begrip wordt bij de primitieven gedekt door het begrip „ziel”. Men kan ook een gedeelte van de ziel verliezen. De genezer moet dan de ziel trachten terug vinden. Overblijfselen van deze leer vindt men nog in onze volksgeneeskunde.

Langzamerhand heeft zich uit de primitieve therapie een geneesmiddelleer ontwikkeld. De gebruikten magiërs bepaalde planten-extracten om in delirium te geraken en in dien toestand tot de godheid te spreken. Belladonna en datura stramonium waren bestanddeelen van smeersels, gebruikt door de tovenaars der zestiende eeuw om droomen op te wekken, wier verklaring den zieke ten goede kon komen. Belladonna en coca zijn langs dezen weg onze geneesmiddelen-schat komen verrijken. Uit het tooverrijk wandelen zij het gebied der wetenschap binnen.

Het derde hoofdstuk is gewijd aan de priestertherapie, een stap verder dus dan de toovenaar en medicijnman. Het behandelt de geneeskundige mythologie, de geneeskundige waarzeggerij (iatromantie), de droomen en den tempelslaap, zonder nieuwe gezichtspunten te openen. Over het algemeen kan men zeggen, dat deze therapie geen vrucht gedragen heeft voor de tegenwoordige geneeskunst.

Het slothoofdstuk geeft een overzicht van de rol, die het empirisme en het rationalisme in de mystieke geneeskunde gespeeld hebben onder het motto: „Le hasard n'est pas l'inventeur de la „thérapeutique, même de la thérapeutique du prêtre ou du

„sorcier. Le hasard ne saurait être un maître; le véritable maître „est la nature „qui produit et enseigne toutes choses”.

De geneeskunst wordt gegrondvest op waarneming en inductie; de waarneming der natuur, van de dieren, van het instinct der zieken werden de grondslagen. Daarna volgde het diëet, dat het eerst voorgeschreven werd door de priesters (van ASKLEPIOS e.a.) niet alleen op lichamelijk, maar ook op geestelijk gebied (muziek, zang, enz.). enz..

Weinig waarde wordt gehecht aan het somnambulisme na de ont-hullingen van GROMIER en BARMOND, eenige waarde aan de autosco-pie van SOLLIER (autoscopie interne-vision automatique de l'orga-nisme; les centres corticaux, qui président aux fonctions organiques subissent alors une sorte de sommeil ou d'anaesthesie et le reveil de ces centres amène souvent une aperception des organes, auxquels ils sont liés) geen waarde aan de heteroscopie van SAINTIVES (la vision anatomique des organes malades d'une autre personne).

De schrijver komt tot de slotsom, dat niet het toeval, het in-stinct of de waarzeggerij de fundamenteen der geneeskunde zijn maar wel het empirisme. Waarneming, geschiedenis, traditie en de analogische denkwijze waren de grondslagen der priester- en leekeneeskunde.

„Qui dit invention, dit intuition, mais qui dit intuition, dit raison”.

Het met Fransche overtuigingskunst geschreven boek is de lezing ten volle waard.

F. M. G. DE FEYFER.

Prof. Dr. EDUARD STEPLINGER, *Sympathieglaube und Sympathiekuren in Altertum und Neuzeit*. Verlag der ärzt-lichen Rundschau, OTTO GMELIN. München 1919, 91 bldz.

In dit werkje wordt op meer systematische wijze, dan in dat van EM. VAN HEURCK het sympathiegeloof en zijn invloed op de genees-kunde behandeld. Volgens schrijver zijn de klassieke filosofie en de kosmologische systemen, die uit Egypte en Mesopotamië zijn voortgekomen, als de voornaamste oorzaken van deze mystieke leer te beschouwen. Vóór dien tijd zouden daemonologische denkbeelden de ziekteleer beheerscht hebben. Deze voorstelling lijkt mij niet juist: in de primitieve geneeskunst en wereldbeschouwing gaat het denkbeeld van de „allbeseelung”, de „zielestof” of „mana” aan dat van individueele goden, geesten of daemonen vooraf, verre-weg de meeste methoden der oorspronkelijke geneeskunst zijn alleen op grond van deze opvattingen te verklaren. De pogingen van later tijd de formule te vinden, die den samenhang van het heelal, de betrekkingen tusschen de verschijnselen van hemel en aarde kan verklaren en de voorbarige toepassingen van deze stel-sels in de geneeskunde verschillen alleen trapsgewijze van de aller-oudste kinderlijke gedachtenwereld, waarin wijsbegeerte en gods-dienst in embryonalen vorm aanwezig zijn. Het geloof aan sym-pathische invloeden, dat een slettel gaf voor allerlei onverklaar-